

Vetenskapsmän i litteraturen

Roslynn D Haynes. **From Faust to Strangelove. Representations of the scientist in western literature.** 417 sidor. Baltimore–London: The Johns Hopkins University Press, 1995. Pris \$ 19.95. ISBN 0-8018-4801-6.

Recensent: professor Bertil B Fredholm, farmakologiska institutionen, Karolinska institutet, Stockholm.

Vad styr hur allmänheten uppfattar vetenskap och vetenskapsmän? Troligen endast delvis vad vetenskapsmän faktiskt gör och vad de står för.

Roslynn Haynes tror att en studie av hur vetenskapsmän avbildats i litteraturen både klargör hur inflytelserika kretsar uppfattar vetenskap, och hur de influerar allmänhetens uppfattning. Hon presenterar författare och deras verk i huvudsak både historiskt och tematiskt. Den ideologiska bakgrunden presenteras kortfattat. De enskilda verkens innehåll refereras i synopsisform och det finns en omfattande notapparat och litteraturförteckning.

Utmanar världsordningen

Ett par intressanta teman utvecklas. Den tidiga litteraturen såg vetenskapsmännen – alkemister m fl – speciellt som gudsförnekare. Alltifrån den sena medeltiden till nutid har vetenskap och vetenskapsmän kritiserats därför att de huser uppfattningar som strider mot den förhärskande maktapparaten. Ju starkare ideologisk kontroll i samhället, desto starkare kritik mot den oberoende verksamhet som vetenskap skall representera.

En variant av detta tema är att vetenskapsmännen genom sin självförhåvelse utmanar världsordningen. Den klassiska varianten av detta tema är givetvis »Faust». Intressant nog finns det en viktig skillnad mellan de tidiga Faustversionerna, där förhåvelsen låg i viljan att skaffa kunskap (att äta av kunskapens träd är syndigt), och Goethes »Faust» som besatt kunskapen men önskade makt och möjligheten att personligen uppleva allt mänskligt.

Startar en process

På senare tid har många böcker behandlat möjligheten att vetenskapsmännen i sin verksamhet råkar starta en process med oförutsägbara konsek-

NYA BÖCKER

Vetenskapsmannen i den skepnad många föreställer sig honom.

kvenser. Redan Mary Shelleys »Frankenstein» handlade ju delvis om detta. Modernare varianter handlar om konsekvenser av genetisk forskning, om upptäckter som kan bli nya favsäckande vapen osv.

I sin pjäs »Fysikerna» pekar Dürrenmatt på ett dilemma som flertalet andra författare verkar försumma: Om en forskare har gjort ett fynd som kan få deletära konsekvenser kanske det inte räcker att han (eller hon) håller tyst om sina resultat, då någon annan ju kan komma på samma möjligheter.

Metod att nå sanning

Ett mycket vanligt tema är att vetenskapsmannen står för inhumana ideal och/eller saknar verklighetsförankring. Eftersom flertalet författare är djupt okunniga om vad naturvetenskap är och vad den kan lära oss om människans väsen och hennes värld, är denna arketyp vanlig i litteraturen.

Författaren och vetenskapsmannen har ju valt metod att nå sanning. För en författare att erkänna vetenskapsmannens väg kan kanske upplevas som ett förnekande av den egna. Vissa moderna feministiska författare får sin uppfattning att vetenskapen är inhuman och omänsklig styrkt av att professionen domineras av män.

Oklar distinktion

Ytterligare ett antal litterära och historiska teman tas upp i boken, som blir mer en katalog än en analys. Eftersom vi därför inte får någon klarhet i relationen mellan den litterära bilden och verkligheten ger boken

inte några djupare insikter. Ytterligare ett problem är att distinktionen mellan teknologi och vetenskap inte framstår klart, kanske beroende på att Haynes inte själv har distinktionen helt klar för sig.

Hon har emellertid skrivit en bok som är högst njutbar läsning om man har intresse för litteraturhistoria. Den pekar också på hur viktigt det är att presentera andra bilder än de litterära arketyperna. Såväl politiker som journalister behöver veta vad vetenskapsmän/kvinnor av kött och blod faktiskt gör och hur de tänker. Endast härigenom torde det bli möjligt att öka allmänhetens intresse för vetenskap, och därmed politikens och journalisters intresse.

Då vi vet hur viktigt det är med en ökad vetenskaplig allmänbildning, kanske det därför blir nödvändigt för forskare att träda fram i helfigur och inte bara i en anonym expertroll. •

Frågor och svar om primär vård

Jeanette Mladenovic. **Primary care secrets. Questions you will be asked... on rounds, in the clinic, on oral exams.** 475 sidor. Philadelphia: Hanley & Belfus, 1995. Pris \$ 38.95. ISBN 1-56053-105-3.

Recensenter: med dr Bertil Marklund, specialist i allmänmedicin, Primärvårdens utvecklingsenhet, Göteborg, Jörgen Månsson, specialist i allmänmedicin, Husläkarna Kungsbacka, och Carl-Peter Anderberg, ST-läkare, Göteborg.

Det har kommit ut en hel rad med böcker i »The secret series», närmare bestämt femton stycken. Som nummer sexton ger förlaget nu ut »Primary care secrets». För en svensk läsekreter kan titeln vara svår att tolka. Innehållet motsvarar inte primärvård, utan snarare primär vård vad gäller en rad olika specialiteter.

Detta understryks av det faktum att den digra författarskaran utgörs av sjuttiofyra specialister, alla från den slutna vården. Inte en enda GP har fått

vara med, trots att primär vård i högsta grad utförs även av allmänläkare. Här kunde det nordamerikanska förlaget lära av Sverige och produktionen av LB 95/96, som är en fin produkt i samverkan mellan författare från primärvård och slutenvård.

Repetition för AT-läkare

Trots denna dåliga start är boken intressant att studera i sin uppläggning. I sju ton Kapitel beskrivs dels traditionella ämnen som sjukdomar i det muskuloskelettalet systemet, hudsjukdomar, öron-, näs- och halssjukdomar m fl, dels symptomriktade som hosta, dyspné, huvudvärk och yrsel.

Ett inledningskapitel handlar om prevention och i slutet av boken kan man läsa om vård av speciella patientgrupper (äldre, överviktiga m fl), screening och läkemedelsinteraktion. Varje rubrik följs av 10–30 frågor som besvaras. Dessa frågor belyser patogenes, utredning, behandling som har en klinisk praktisk relevans.

Detta bedömer vi som intressant för AT-läkare, som läst in sjukdomsläran på traditionellt vis och som nu kan använda »Primary care secrets» som en repetition och hjälp att strukturera sina teoretiska kunskaper inför den kliniska världen än på väg emot.

Denna genomgång av boken bör dock göras tillsammans med en erfaren allmänläkare, som kan gå igenom de diskuterande svaren och lägga sina synpunkter på vad som är vetenskap och beprövad erfarenhet ur svenskt perspektiv. För självklart finns där utrednings- och terapiförslag som inte hör hemma i den traditionella svenska sjukvården. Vid akut astma frågar man exempelvis varför magnesiumbehandling intravenöst är bra, och vid kronisk astma vilka fördelar det är med heparinbehandling. En AT-läkare, som på egen hand läser igenom boken utan handledning, kan således riskera att läsa in medicinska fakta som knappast ger pluspoäng på det svenska tentamenprovet!

För handledare

För en allmänläkare som varit i tjänst några år är inte heller boken så givande. Den kan inte användas i den akuta situationen, då man står inför ett problem – då blir det närmast »Jepardy-mönster» över det hela. Boken går heller inte så på djupet att den kan användas för differentialdiagnostiska